

УДК 371.2:378

*Марина Артюшина,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана*

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО- ЗОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ

У статті розглядається проблема розробки ефективних моделей професійної підготовки у сучасній освіті. Аналізуються наявні підходи, доводиться необхідність орієнтації професійної освіти на формування інноваційних властивостей особистості майбутніх фахівців.

Ключові слова: інноваційність, професійна підготовка, фахівець.

В статье рассматривается проблема разработки эффективных моделей профессиональной подготовки в современном образовании. Анализируются существующие подходы, доказывається необходимость ориентации профессионального образования на формирование инновационных качеств личности будущих специалистов.

Ключевые слова: инновационность, профессиональная подготовка, специалист.

The article deals with the problem of working out effective patterns of the professional training for modern education. The author analyses available method, proves the necessity of orienting of professional training on developing innovatory qualities of a personality of future specialists.

Key words: innovation, professional training, specialist.

Характерними особливостями нашої епохи є динамізм і змінність у всіх аспектах життя. Інформаційне суспільство породжує нову форму економіки – економіку знань, де інтелект, особистісні якості, професіоналізм стають головними чинниками економічного розвитку та суспільного прогресу. Для того, щоб вижити у сучасному суспільстві людина має набути здатність до адекватного сприйняття нового, пристосування до актуальних змін та їх випередження за рахунок власного ініціювання. У забезпеченні формування інноваційності особистості провідне значення має освіта. Однак реальний стан освіти і професійної підготовки у нашій країні продовжують залишатись незадовільними. Незважаючи на задекларований курс на реформи у вищій освіті, реалізацію Болонського процесу, реальний стан освітньої діяльності продовжує тяжити до традиційних підходів, мало сприятливий для формування й

прояву інноваційних властивостей майбутніх фахівців. Отже, дана стаття присвячена проблемі недостатньої зорієнтованості сучасної освітньої підготовки на реалізацію інноваційного підходу.

Останнім часом питанням інноваційної освітньої діяльності приділяється значна увага науковців. Філософське обґрунтування цілей та цінностей інновацій в сучасній освіті надається в роботах В.П. Андрущенко, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя. Порівняння традиційної та інноваційної моделей освітньої діяльності проводиться у роботах М.В. Кларіна, В.Я. Ляудіс. Розробці теорії та практики використання інноваційних навчальних технологій присвячені роботи І.М. Дичківської, В.Ю. Стрельнікова, Д.В. Чернілевського. У ряді робіт зустрічається словосполучення «інноваційний підхід». Водночас, цілісне представлення інноваційного підходу як методологічного підходу в психолого-педагогічній науці не здійснено.

Мета статті: узагальнити точки зору окремих авторів на сутність та особливості інноваційного підходу в освіті, конкретизувати вимоги до інноваційного навчання, описати основні складові моделі реалізації інноваційно-зорієнтованого підходу у вищій професійній підготовці.

Спочатку конкретизуємо визначення поняття «методологічний підхід». У Тлумачному словнику термін «підхід» тлумачиться як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на когось, щось, ставлення до когось, чогось [6, с. 471]. Меретукова З.К. ототожнює поняття «підхід» із поняттями «новий напрям» чи «позиція»: «Поняття «підхід» у поєднанні з поняттям «методологічний» може бути розтлумачене як методологічний напрям, як методологічна позиція (від лат. *positio* – положення, ствердження, точка зору), що є теоретичним новоутворенням по відношенню до традиційних методологічних основ» [4, с. 25]. І.В. Блауберг та Е.Г. Юдін, характеризуючи системний підхід, зазначають, що це певний напрямок методології спеціально-наукового пізнання і соціальної практики, що сприяє адекватній постановці проблем у конкретних науках і виробленню ефективних стратегій їх вивчення, принципова методологічна орієнтація дослідження, точка зору, з якої розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), поняття або принцип, що керує загальною стратегією дослідження [2].

Отже, узагальнюючи різні точки зору, поняття *методологічний підхід* можна визначити як специфічну точку зору, позицію, погляд на певний об'єкт, що вивчається, який орієнтує дослідника на певний спосіб пізнання цього об'єкту та впливу на нього. У педагогічних дослідженнях об'єктом аналізу виступає освіта загалом та різні аспекти її реалізації, наприклад, професійна підготовка як рівень освітньої діяльності. Як вже визначалося, у сучасних умовах суспільного розвитку особливого значення набуває зорієнтованість освіти на формування інноваційних властивостей

особистості. За аналогією з особистісно-зорієнтованим підходом такий підхід в освіті, що надає провідне значення підготовці особистості до життя в змінних умовах, ми будемо назвати **інноваційно-зорієнтованим**. В основі такого підходу полягає розуміння інноваційного навчання як певної протилежності традиційному (нормативному). М.В. Кларін зазначає: «Значущою особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної» [4, с. 8, 9]. Терміни «традиційне (нормативне) навчання» та «інноваційне навчання» запропоновані групою вчених у доповіді римського клубу (1978), який звернув увагу світової наукової громадськості на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей. Відповідно, надаються такі тлумачення цих двох моделей навчальної діяльності [4, 9]. **Традиційне навчання** – зорієнтоване на збереження і відтворення культури, забезпечує стабільність у соціумі за рахунок переважно репродуктивної діяльності учня, формування виконавських здібностей, розвиток уваги і пам'яті. **Інноваційне навчання** – стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі; орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми. Аузіна М.О. та Возна А.М. обґрунтовують призначення інноваційної освіти: «Основною метою інноваційної освіти є формування і розвиток інноваційної здатності людини». При чому для реалізації цієї мети, на думку авторів, слід забезпечити комплексну модифікацію навчального процесу у вищій школі: «Педагогічні інновації у вищій школі передбачають якісно нові перетворення як цілісного педагогічного процесу, так і його складових, зокрема мотиваційних, змістових, процесуальних та інших структурно-системних компонентів освіти, що призводять до істотного підвищення його результативності, оптимізації. Це діяльність, що пов'язана зі змінами в завданнях, методах і принципах навчання, формах організації навчання та управління цим процесом» [1, 9]. Причому, ми повністю підтримуємо думку авторів про те, що оновлення всіх зазначених компонентів потребує зміни методології навчання, «переході з суто інформаційних, репродуктивних форм навчання на проблемно-пошукові, індивідуально-диференційовані, особистісно-зорієнтовані з акцентом на індивідуалізацію навчальних планів і програм» [1, 11]. В якості нової освітньої моделі автори пропонують модель партнерства, що полягає в уході від традиційного одностороннього переходу інформації від того, хто навчає, до того, хто навчається, до діалогу, що вимагає нової педагогічної етики, заміни авторитарної педагогіки педагогікою толерантності. І.П. Подласий виділяє основні критерії інноваційності навчальних закладів:

1. Навчально-виховний процес базується на принципі природної доцільності і підпорядкованих йому принципах класичної педагогіки.
2. Педагогічна система еволюціонує в гуманістичному напрямку.
3. Організація навчально-виховного процесу не веде до перевантажування учнів і педагогів.
4. Підвищені результати навчально-виховного процесу досягаються не за рахунок селекції (відбору) учнів і викладачів, а за рахунок використання нерозкритих і незадіяних можливостей системи.
5. Продуктивність навчально-виховного процесу не є прямим наслідком впровадження дорогих засобів і медіа систем [7, 210].

В.Я. Ляудіс здійснює порівняння традиційного і інноваційного навчання за основними його компонентами (табл. 1) [навод. за 3, с. 78–81]. Погоджуючись із наведеними позиціями дослідників щодо сутності та особливостей інноваційного навчання, ми розробили модель інноваційно-зорієнтованої професійної підготовки у ВНЗ, що включає базові принципи, стратегію реалізації та вимоги до основних компонентів педагогічної системи. Надамо короткий опис цієї моделі.

Інноваційно-зорієнтована професійна підготовка являє собою педагогічну систему, спрямовану на підготовку майбутнього фахівця до інноваційної діяльності. Основною **відмінною ознакою** такої моделі є її цільова зорієнтованість на підготовку майбутнього фахівця до життя в умовах сучасного, динамічного суспільства, що забезпечує його становлення як активного суб'єкта змін та інновацій, здатного до самостійної ініціації та реалізації інноваційної діяльності. Реалізація даної моделі потребує розробки **комплексної стратегії інноваційного розвитку**, яка буде забезпечувати розвиток особистості як суб'єкту інноваційної діяльності на рівні діяльнісного, особистісного та соціального компонентів. На рівні *діяльнісного компоненту* має бути забезпечене максимальна реалізація у навчальному процесі інноваційної діяльності, надання навчальному процесу та процесу професійної підготовки творчого, інноваційного характеру. На рівні *особистісного компоненту* мають бути забезпечені прояв і розвиток інноваційних особистісних властивостей, навчання людини засобам прояву й вдосконалення своїх переваг і можливостей. На рівні *соціального компоненту* має бути створене інноваційне навчальне середовище.

**Особливості технології традиційного й інноваційного навчання
(за В.Я. Ляудіс)**

Параметр навчальної системи	Вид навчання	
	Традиційне	Інноваційне
Одиниця управління	Навчально-виховний процес розглядається як взаємозв'язок двох автономних діяльностей: навчальної – вчителя й навчально-пізнавальної – учня. Учні виступають як <i>об'єкти</i> управління, виконавці планів педагога	Одиницею управління є цілісна навчально-виховна ситуація у єдності освоєваної діяльності з різноманітними формами взаємодій між усіма учасниками. З метою підтримки високого рівня мотивації активності учнів форми змінюються на різних етапах засвоєння змісту діяльності. Учні виступають як суб'єкти навчання, спілкування, організації співробітництва з учителем
Цілі	Засвоєвання знань, умінь і навичок дисципліни	Розвиток особистості й різноманітних форм мислення кожного учня або студента в процесі засвоєвання знань з предмета
Рольові позиції викладача й стиль управління	Переважає предметно-зорієнтована позиція (учень як «когнітивний» індивід). Функції педагога – інформаційна та контролююча. Стиль репресивний, авторитарно-директивний. Ініціатива учнів частіше придушується, ніж заохочується	Особистісно-орієнтована позиція педагога. Переважають організаційна і стимулююча функції (учень як цілісна особистість, яка взаємодіє з усіма учасниками процесу навчання). Стиль учителя демократичний, такий, що заохочує до активності. Ініціатива учнів підтримується
Мотиваційно-сміслові установки викладача	Анонімність, закритість особистості викладача, незаперечність вимог, загальна індивідуальна підзвітність учнів, ігнорування особистого їх досвіду	Відкритість особистості педагога, установка на солідарність, спільну діяльність, індивідуальну допомогу, участь кожного учня у постановці мети, висуванні рішень
Характер організації навчально-пізнавальної діяльності	Переважають репродуктивні завдання, дії за зразком, вправи в заданих способах вирішування. Оволодіння виконавчою оперативно-технічною стороною діяльності випереджає смислове	На перший план висуваються творчі, продуктивні завдання, що визначають і мотиви вибору учнем тих чи інших репродуктивних задач. «Занурення» у цілісну систему діяльності передус

	<p>цілепокладання. Тренування у виконанні окремих елементів передують розумінню задуму й змісту діяльності, ховаючи її системну організацію. Система відповідно до логіки ззовні заданих цілей, не стимулює самостійність цілеутворення та пошук способів вирішування. Завдання розраховано на диференціацію рівнів індивідуальної обдарованості учнів, закріплюючи індивідуальні розходження в межах уже досягнутого членами навчальної аудиторії</p>	<p>розчленованому орієнтуванню й відпрацьовуванню окремих елементів і операцій. Формування змістів і цілей пізнавальної діяльності випереджає тренування в способах досягнення результатів. Синтез передую аналізу, полегшуючи усвідомлення системи засвоєваних дій. Завдання йдуть у логіці зростаючої креативності, соціальній значимості, культурній повноцінності очікуваного результату, спонукаючи до самоорганізації системи пізнавальної діяльності, до висування нових цілей, зміни значеннєвих настанов. Завдання розширюють зону перспективного розвитку учнів</p>
<p>Форми взаємодій</p>	<p>Цілі, які визначив учитель, і плани досягнення їх визначають виконавчий стиль індивідуальної навчальної роботи учнів. Провідна форма навчальних взаємодій – наслідування, імітація, робота за зразком. Залежна позиція закріплена за учнем протягом навчання. Одноманітність соціальних і міжособистісних взаємодій, високий рівень конфліктності й агресивності протягом навчання, неминуче посилення ворожості й відчуженості між педагогом і учнями</p>	<p>Цілі й задачі розробляють спільно педагог і аудиторія. Процес досягнення їх організується як спільна діяльність. Широкий спектр взаємодій допомагає актуалізувати особистісний досвід кожного учасника. На кожному етапі освоєвання нового досвіду провідною стає форма взаємодії, яка зберігає високий рівень активності кожного учня. Освоєвання різних позицій і ролей особистості в системі навчальних і міжособистісних взаємодій (співучасника, партнера, керівника, помічника)</p>
<p>Форми відносин</p>	<p>Суперництво переважає над співробітництвом</p>	<p>Різноманіття динаміки становлення й розвитку інтра- й міжгрупових ділових й міжособистісних відносин, зниження конфліктності зі зростанням рівня взаємодій, посилення емпатії у ставленні одного до одного і до педагога. Співробітництво витісняє суперництво, солідарність – антагонізм</p>

Контроль і оцінка	<p>Переважає зовнішній поопераційний контроль у рамках жорстко заданих правил. Самоконтроль відрізняється ригідністю й ситуативністю. Заохочується суперництво в боротьбі за кращу оцінку. Мотивація здійснюється за рахунок «чекання вироку» – оцінки вчителя. Навчальна робота виконується, щоб уникнути покарання, втрати престижу, а не в інтересах пізнання й особистісного внеску в нього. Переважає оцінка результату з боку вчителя, форми заохочування одноманітні. Страх перед покаранням, поганою оцінкою – провідна емоційна складова навчання</p>	<p>Переважає взаємний і самоконтроль у рамках загальних, прийнятих групою цінностей і змістів. Внутрішній контроль швидко формується як власна поведінка в широких межах прийнятих особистістю цінностей. У навчальних групах переважає взаємна й самооцінка, зумовлені зацікавленням у досягненні продуктивного результату й спрямовані на соціально й особистісно значущі цілі та завдання. Педагог уводить різноманітні форми актуалізації активності учнів з метою заохочення їх на досягнення, посилення публічності визнання, створення в них позитивного емоційного настрою в навчально-виховній ситуації та самопочуття переможця</p>
-------------------	--	---

В основу реалізації даної моделі у професійній підготовці можуть бути покладені такі принципи:

1) **принцип інтегративності**, що полягає у забезпеченні цілісності і гармонійності розвитку інноваційності майбутніх фахівців;

2) **неперервності і поступовості розвитку**, що полягає у постійному оновленню процесу професійної підготовки, відповідності запитам сьогодення;

3) **гуманізму**, що полягає у пріоритеті в процесі інноваційної діяльності загальнолюдських принципів та забезпечує ціннісну основу інноваційної діяльності;

4) **варіативності**, що вимагає забезпечення динамізму освітнього середовища, сприяє доланню стереотипів, розширює можливості;

5) **соціального партнерства** між всіма учасниками навчального процесу, що забезпечує формування колективних суб'єктів інноваційної діяльності. Дотримання зазначеної стратегії має розпочинатись вже з самого початку навчання у вищому навчальному закладі і стосуватись всіх компонентів педагогічної системи: ціле-мотиваційного, змістового, організаційно-технологічного та контрольного-оціночного.

- **ціле-мотиваційний компонент** – зорієнтованість професійної підготовки на формування готовності до інноваційної діяльності, заохочення прояву і розвитку інноваційності студентів.

- **змістовний компонент** – включення питань щодо інноваційної діяльності у всі курси та дисципліни професійної підготовки, дотримання

сучасних вимог до відбору та подачі навчального матеріалу, а також в особлива змістова побудова самого навчального процесу, що може здійснюватись як процес інноваційної діяльності.

- **організаційно-технологічний компонент** – вибір відповідних наявним умовам форм, методів та засобів навчання, а також їх систематизоване використання у вигляді сучасних інноваційних технологій, створення інноваційного освітнього середовища.

- **контрольно-оціночний компонент** має забезпечувати зворотний зв'язок про результати навчальної діяльності, сприяти розвитку здатності студентів до само- і взаємоконтролю.

Аналіз поглядів різних дослідників дозволили визначити сутність та особливості інноваційного підходу в освіті. Запровадження інноваційного навчання у вищій освіті потребує розробки принципово іншої моделі організації навчального процесу, ключовою відмінністю якої має бути цільова зорієнтованість на підготовку майбутнього фахівця до життя в умовах сучасного, динамічного суспільства, що забезпечує його становлення як активного суб'єкта змін та інновацій, здатного до самостійної ініціації та реалізації інноваційної діяльності. В основу її реалізації можуть бути покладені принципи інтегративності, неперервності і поступовості розвитку, гуманізму, варіативності та соціального партнерства. Дотримання зазначеної стратегії має стосуватись всіх компонентів педагогічної системи: ціле-мотиваційного, змістового, організаційно-технологічного та контрольно-оціночного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аузіна М.О., Возна А.М. Інноваційні процеси в освіті: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Національний банк України; Львівський банківський ін-т. – Л.: ЛБІ НБУ, 2003. – 103 с.
2. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. – М.: Изд-во «Наука», 1973. – 270 с.
3. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
4. Кларин М. В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – М.: Наука, 1997. – 223 с.
5. Меретукова З.К. Методология научного исследования и образования: Учебное пособие для студентов, занимающихся НИР и аспирантов. – Майкоп, изд-во АГУ, 2003. – 244 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1987. – 797 с.
7. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед.вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.